

Szkic do biografii Prof. dra hab. Zbigniewa Kaweckiego (1908 - 1981)

W dniu 4 lutego 1981 r. na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie grono osób żegnało Zmarłego. Przez kilka ostatnich tygodni swego życia, zmagając się z chorobą, przebywał w Klinice Akademii Medycznej na Oddziale Kardiologii w Warszawie przy ul. Nowogrodzkiej, gdzie w dniu 29 stycznia 1981 r. — zakończył życie.

Prof. zoologii Zbigniew Kawecki znany w kraju i za granicą jako znawca czerwców (*Coccoidea*) przez wiele lat związany był z dwoma akademickimi ośrodkami rolniczymi.

Urodził się 26 marca 1908 r. w Jaworznie (dawniej powiat Chrzanów) w rodzinie urzędnika, finansisty. Był trzecim najmłodszym dzieckiem Bolesława Franciszka i Krystyny Jadwigi z Abstorskich. Siostra, Bolesława Kawecka-Starmachowa, była mykologiem, brat Włodzimierz, z wykształcenia leśnik, zginął w Katyniu.

Do 12 roku życia przebywał we Lwowie, gdzie uczęszczał do szkoły ludowej i rozpoczął naukę w gimnazjum. W latach 1918/19 brał udział w walce o niepodległość. Dalsze lata swego dzieciństwa i młodości spędził w Krakowie, gdzie w 1926 r. zdał maturę w VIII Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W styczniu 1933 r. uzyskał stopień mgra filozofii z zakresu biologii ogólnej, otrzymując ocenę bardzo dobrą z egzaminu końcowego oraz z pracy magisterskiej pt. „Spostrzeżenia morfologiczno-biologiczne nad złotoookami”. W grudniu tego samego roku (1933) uzyskał stopień dra filozofii z zakresu zoologii. Należał do grona uczniów wybitnego zoologa Tadeusza Garbowskiego (*Memorab. zool.*, 24, 1972), twórcy i kierownika Zakładu Psychogenetycznego UJ, który był promotorem Jego rozprawy doktorskiej pt. „Spostrzeżenia nad zachowaniem się i zmysłową orientacją u larw złotoooków” (*Bull. int. Acad. pol. Sc. Lett.*, Ser. B, II, 1932).

Przebieg pracy zawodowej. Będąc jeszcze na studiach, rozpoczął w 1929 r. pracę jako asystent entomolog w Stacji Ochrony Roślin w Krakowie, którą kierował prof. Kazimierz Rouppert.

W 1936 r. objął kierownictwo Stacji Ochrony Roślin w Kielcach przy Kieleckiej Izbie Rolniczej i pracę tę kontynuował do końca 1944 r. W związku ze zmianą siedziby tej stacji w latach 1941 do sierpnia 1943 pracował w Radomiu, po czym znowu przenosi się do Kielc. Rok 1944 zamyka 15-letni okres Jego pracy w służbie ochrony roślin.

Dnia 3 lutego 1945 r. został zatrzymany przez wojskowe władze radzieckie, a następnie internowany na Uralu skąd powrócił na początku listopada 1947 r.

Profesor dr hab. Zbigniew Kawecki (zdjęcie z 1966 r.)

Od listopada 1947 do 1978 r., a więc przez 31 lat, pracował nieprzerwanie w szkolnictwie wyższym, dzieląc swój czas między pracę dydaktyczno-wychowawczą, naukową i organizacyjną. Kolejne etapy Jego drogi zawodowej tego okresu wyznaczają następujące lata: starszy asystent (1947), adiunkt (1948), docent (1954), prof. nadzwyczajny (1957), prof. zwyczajny (1964). Habilitował się w 1951 r. na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Do przewodu habilitacyjnego został dopuszczony na podstawie pracy pt. „Studia nad rodzajem *Lecanium* cz. I”. Tytuł wykładu habilitacyjnego brzmiał: „Znaczenie gospodarcze czerwców (*Coccidae*) dawniej i dzisiaj”.

W latach 1947 - 1958 przebywał w Krakowie. Początkowo pracował jako pomocniczy pracownik naukowy w Zakładzie Zoologii Systematycznej na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UJ, a od 1 września 1952 r. objął kierownictwo Katedry Zoologii na Wydziale Rolniczym tego Uniwersytetu. Od 1 października 1954 r. był kierownikiem Katedry Zoologii na Wydziale Zootechnicznym w Wyższej Szkole Rolniczej w Krakowie i funkcję tę zachował do 1961 r., a więc jeszcze przez 3 lata po przeniesieniu się do Warszawy (do czasu habilitacji dr, obecnie prof., Władysławy Fudalewicz-Niemczyk).

W 1958 r. przeniósł się służbowo do Warszawy, gdzie zamieszkał w osiedlu „Przyjaźń” na Woli. Od 1 października 1958 r. objął kierownictwo Katedry Zoologii na Wydziale Zootechnicznym i równocześnie Zakładu Entomologii Stosowanej na Wydziale Ogrodniczym w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W Zakładzie Entomologii Stosowanej pełnił obowiązki kierownika do 1960 r. (do czasu przygotowania habilitacji dra, obecnie prof., Jana Boczka). W związku ze zmianą struktury organizacyjnej Uczelni w 1970 r., został powołany na stanowisko zastępcy dyrektora Instytutu Hodowli Zwierząt na Wydziale Zootechnicznym. Ze względu na zły stan zdrowia, w 1975 r. zrzekł się pełnienia tej funkcji i odtąd już nie podjął żadnych obowiązków organizacyjnych. W wyniku następnej reorganizacji, od czerwca 1977 r. pracował w Zakładzie Zoologii w Instytucie Fizjologii Zwierząt na Wydziale Weterynaryjnym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego — Akademii Rolniczej w Warszawie, gdzie pozostał do przejścia na emeryturę tj. do 30 września 1978 r.

W związku z pracą nad czerwcami wyjeżdżał służbowo do Austrii i Czechosłowacji (1960), NRD (1961), Włoch i Monaco (1962) oraz do Anglii (1964).

W uznaniu za swoją pracę uzyskał Złoty Krzyż Zasługi (1956), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1973), zespołową nagrodę Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych (1968), nagrodę Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1977) za osiągnięcia w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej i opracowanie podręcznika akademickiego „Zoologia stosowana” (PWN, Warszawa, 1976).

Praca w stowarzyszeniach, komisjach i radach naukowych. W czasie studiów pracował społecznie w Kole Przyrodników Uczniów UJ, pełniąc m. in. funkcję prezesa Koła. W tym okresie często kontaktował się z prof. Michałem Siedleckim i przy jego pomocy zorganizował pierwszy kurs naukowy Koła na Helu w lipcu 1929 r. (Memorab. zool., 17, 1966). Współpracował z Państwową Radą Ochrony Przyrody w Krakowie, urządzając dwie wystawy, w Wilnie w czasie Zjazdu Przyrodników i Lekarzy w 1929 r. oraz w Zakopanem.

Od 1935 r. był współpracownikiem Komisji Fizjograficznej PAU, a w 1938 r. został delegatem Komitetu Ochrony Przyrody na rejon świętokrzyski. W 1950 r. otrzymał tytuł współpracownika Komisji Nauk Rolniczo-Leśnych PAU. Przez kilka kadencji był członkiem Komitetu Ochrony Roślin PAN, brał udział w pracach Rady Naukowej przy Ministerstwie Rolnictwa. W 1957 r. został członkiem Komisji Nauk Pedagogicznych Oddziału Krakowskiego PAN. Był członkiem Rady Naukowej Zakładu Zoologii Systematycznej PAN w Krakowie, Instytutu Zoologii PAN w Warszawie, Instytutu Ochrony Roślin w Poznaniu, Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarstwa w Skierniewicach.

Przez wiele lat pracował w Lidze Ochrony Przyrody, należał do założycieli Oddziału Krakowskiego. Był członkiem Warszawskiego Komitetu Ochrony Przyrody i przez kilka kadencji jego przewodniczącym. Należał do Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika, gdzie przez kilka kadencji pełnił funkcję przewodniczącego Oddziału Krakowskiego. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Entomologicznego i Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. W Towarzystwach tych piastował różne stanowiska w zarządzie Oddziału Krakowskiego. Wchodził w skład komitetu redakcyjnego Memorabilia Zoologica.

Działalność w organizacjach społecznych i politycznych. W latach międzywojennych był członkiem i instruktorem Związku Harcerstwa Polskiego. Należał do Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” oraz do Związku Inteligencji Ludowej.

W okresie okupacji brał udział w konspiracyjnym ruchu Stronnictwa Ludowego „ROCH” na Kielecczyźnie, wchodził w skład jego wojewódzkiego kierownictwa. W ramach tej organizacji pełnił m. in. funkcję przewodniczącego Związku Pracy Ludowej „Orka” (Poniecki Cz., 1970, Roczn. Dziejów Ruchu lud., 12: 152-188 oraz Gmitruk J., 1980, Konspiracyjny Ruch Ludowy na Kielecczyźnie 1939-1945, LSW, Warszawa).

Od listopada 1939 r. do stycznia 1945 r. był żołnierzem Armii Krajowej (pseudonim „Brzoza”). Działał na terenie powiatu kieleckiego i radomskiego. Bliższe dane zawierają oświadczenia świadków: ppłk w st. spocz. Z. Szewczyka ps. „Bartek” i mjr rez. M. Bielenina ps. „Ramzes” i „Waldemar”, byłego szefa oraz jego pierwszego zastępcy (do spraw wywiadu ofensywnego) II Oddziału Sztabu Komendy Okręgu Kieleckiego AK. Zostały one potwierdzone przez Zarząd Oddziału Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Warszawie 25 lutego 1976 r.

Nauczyciel akademicki. W latach 1943/44 i 1944/45 działała w Kielcach i Jędrzejowie Filia Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. W związku z tym Z. Kawecki zaangażował się jeszcze w trzeci nurt pracy podziemnej. Wykładał parazytologię na Wydziale Lekarskim na Tajnych Kursach Uniwersyteckich w Kielcach (Kowalenko W. 1961, Tajny Uniwersytet Ziemi Zachodnich, Uniwersytet Poznański 1940 - 1945, Instytut Zachodni, Poznań, wyd. II).

Po wojnie w 1947 r. rozpoczął pracę dydaktyczną na UJ i zakończył ją w 1973 r. na SGGW. W ciągu tych 26 lat prowadził wykłady i ćwiczenia z zoologii. W Krakowie: na UJ, w Wyższej Szkole Rolniczej (obecnie Akademii Rolniczej), Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej (złeczone) i Akademii Górniczo-Hutniczej (złeczone). W Warszawie w SGGW wykładał zoologię, a ponadto w latach 1958 - 1960 entomologię stosowaną.

W 1973 r., po osiągnięciu 65 roku życia, z uwagi na stan zdrowia na własny wniosek uzyskał zwolnienie z obowiązków dydaktycznych. Jednakże pracę związaną z kształceniem młodzieży studenckiej kontynuował do ostatnich chwil życia. Pracował bardzo intensywnie nad przygotowaniem podręcznika akademickiego „Zoologia stosowana”, którego I wydanie ukazało się w 1976 r., a pod koniec 1980 r. złożył do druku uzupełniony tekst do II wydania tego podręcznika.

Wykłady Jego cieszyły się zainteresowaniem studentów, był jednocześnie wymagającym egzaminatorem. Tym przyjemniejsze były sytuacje, gdy niejednokrotnie zjawiał się młody człowiek przedstawiający się jako absolwent, który przed opuszczeniem murów Uczelni przyszedł podziękować swemu Profesorowi za wykłady z zoologii słuchane na I roku studiów.

Kierował pracami magisterskimi, był promotorem 12 prac doktorskich, opiekował się kilkoma przewodami habilitacyjnymi. Inspirował tematy badawcze, zachęcał i interesował się postępami w pracy, pomagał nawiązywać kontakty naukowe w kraju i za granicą. Starał się z pomyślnym skutkiem o stypendia zagraniczne dla swoich pracowników. Miał dla nas zawsze czas. Obejmując Katedrę Zoologii w SGGW w 1958 r. zastał zespół złożony tylko z magistrów, do 1977 r. wykształciło się 6 doktorów i 3 doktorów habilitowanych.

Z Jego zachęty tematykę dotyczącą czerwców podjęto kilka osób zarówno z ośrodka krakowskiego, jak i warszawskiego. Niejednokrotnie dawał nam do opracowania swoje materiały, które wzbogacały nasze publikacje, nie dopisując się do współautorstwa. Zgromadził pokaźne zbiory tej grupy owadów oraz liczący ponad tysiąc pozycji specjalistyczny księgozbiór, który był dla nas zawsze dostępny.

Publikacje. Wykaz ich obejmuje około 130 pozycji, w tym około 30 rozpraw naukowych. Ich spis będzie opublikowany w innym opracowaniu. Wśród całości publikacji można wyróżnić cztery główne kierunki tematyczne.

1. Ochrona roślin uprawnych. Kierunek ten reprezentują prace o charakterze rozpraw naukowych na temat: ośca korówkowego (Bull. int. Acad. pol. Sc. Lett., Ser. B, II, 1935, wspólnie z W. Ciślikiem), korówki wełnistej i ośca korówkowego (Ogrodnictwo, 32, 1, 1936), tarczownika niszczyiciela (Prace rol.-leśn. PAU, 55, 1950) i misecznika tarniowego (Pol. Pismo ent., 42, 4, 1972).

Z obszerniejszych opracowań popularnonaukowych przykładowo wymienię „Pluskwiaki szkodniki roślin uprawnych” (IV, 409, 1949, wyd. popularnonaukowe „Wiedza Powszechna”). Dobrze ilustrowany przewodnik dla praktyków przedstawia tytuł „Zasady ochrony roślin przed chorobami i szkodnikami” (Kielecka Izba Rolnicza, Kielce, 1937).

Ponadto w temacie tym mieści się około 30 pozycji popularyzujących wie-

dzę o szkodnikach roślin (głównie o owadach), o gryzoniach polnych, o znaczeniu ptaków dla rolnictwa i na temat naukowej organizacji służby ochrony roślin w Polsce. Pozycje te drukowane są przeważnie w latach trzydziestych, głównie w wydawnictwach Stacji Ochrony Roślin w Krakowie i w Kielcach oraz w następujących tytułach wydawniczych: Głos Ochrony Roślin, Zagroda Wzorowa-Przewodnik Kółek Rolniczych, Przyroda i Technika, Gazeta Rolnicza, Hasło Ogrodniczo-Rolnicze, Wiadomości Ogrodnicze, Rocznik Ochrony Roślin, Przegląd Ogrodniczy, Wszechświat i Ochrona Roślin.

2. Czerwce. Ten kierunek tematyczny stanowi główny trzon prac badawczych. Dotyczy wielu zagadnień, stąd w pewnym stopniu nakłada się na tematykę już wyżej przedstawioną.

Z ogółu publikacji o czerwcach, największą zawartością tematyczną wyróżnia się seria prac dotycząca gatunków z rodzaju *Lecanium* Burm. Obejmuje ona problematykę taksonomiczną, morfologiczną i biologiczną. Prace te odnoszą się do siedmiu gatunków z fauny krajowej i jednego podgatunku opisanego z Włoch: *L. bituberculatum* Targ. — misecznik dwuguzek (Ogrodnictwo, 30, 1934), *L. pomeranicum* Kawecki — misecznik cisowy (Ann. zool., 16, 2, 1954), *L. sericeum* Ldgr. — misecznik jodłowy (Pol. Pismo ent., 25, 14, 1955), *L. corni* Bouché, Marchal ♀ nec ♂ — misecznik śliwowy (Ann. zool., 17, 9, 1958), *L. coryli* L. — misecznik miechun (Pol. Pismo ent., 27, 4, 1958), *L. slavum* Kawecki (XI Int. Kongress Ent., Wien, 1960, I, 1961), *L. smreczynskii* Kawecki (Bull. Acad. pol. Sci., Cl. V, 15, 11, 1967), *L. persicae goidanichi* Kawecki (Mem. Soc. ent. Ital., 41, 1962).

Inna seria prac reprezentuje tematykę faunistyczno-fizjograficzną. Odnosi się ona głównie do południowych rejonów Polski oraz do kilku krajów europejskich. Bardzo ważną pozycją będzie opracowanie czerwców (*Coccoidea*) w Katalogu Fauny Polski (część 21, zeszyt 5); maszynopis tej pracy został oddany do Redakcji w 1980 r.

Dochodzą tu jeszcze prace z zakresu filogenezy (Zool. Polon., 14, 3, 1964), terminologii drugiej pary skrzydeł u samców czerwców (Frust. ent., 7, 4, 1964-65), biologii *Sphaerolectanium prunastri* (Fonsc.) — miseczniaka tarniowego (Bull. Acad. pol. Sci., Cl. V, 16, 11, 1968) oraz z historii badań nad *Porphyrophora polonica* (L.) — czerwcem polskim (Memorab. zool., 20, 1969; ibidem 27, 1975, wspólnie z H. Wernerówną).

3. Ochrona przyrody. Pierwsze publikacje o tej tematyce pochodzą z początku lat trzydziestych. Wiążą się one z działalnością propagandową prowadzoną wśród rolników na temat racjonalnej ochrony ptaków z motywów gospodarczych (Ochr. Przyr. 11, 1931; ibidem 12, 1932).

Kilka publikacji powstało z okazji 100-lecia nowoczesnej ochrony przyrody w Polsce. Podkreślają one historyczno-prawny oraz naukowy aspekt tego zagadnienia. Rysują sylwetki osób, których usilne starania doprowadziły do powzięcia przez Sejm Galicyjski w 1868 r. uchwały o ochronie świstaka i kozicy w Tatrach (Prz. zool., 12, 3, 1968; Ochr. Przyr., 35, 1970).

Jeszcze inną problematykę przedstawiają publikacje na temat wyginięcia tura oraz „polskich” rogów turzych zdobionych artystycznymi okuciami, z których jeden znajduje się w Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, a drugi w sztokholmskim muzeum Livrustkammaren (Prz. zool., 16, 1, 1972; Chrońmy Przyr. Ojcz., 28, 2, 1972).

4. Biografie. Tematyka ta obejmuje kilkanaście publikacji i jest niewątpliwie wynikiem pewnego rysu charakteru Profesora. Żywił wdzięczną pamięć dla pracy zmarłych zoologów. Z właściwą Mu wrażliwością zwracał uwagę na etycz-

na stronę ich osobowości, na warunki które kształtowały ich życie i pracę. Są to monografie, szkice biograficzne, wspomnienia oraz hasła w Polskim Słowniku Biograficznym. Opracowania te poświęcone są pamięci: Jana Zaćwilichowskiego (1890 - 1951) (Pol. Pismo ent., 22, 1952), Stanisława Smreczyńskiego seniora (1872 - 1954) (Pol. Pismo. ent., 24, supl. I, 17, 1955 - 1956), Maksymiliana Siły Nowickiego (1828 - 1890) (Momorab. zool., 8, 1962, wspólnie z Z. Fedorowiczem), Władysława Kulczyńskiego (1854 - 1919) (Memorab. zool., 18, 1967), Jana Filipa Breyne'a (1680 - 1764) (Memorab. zool., 20, 1969, wspólnie z H. Wernerówną), Krystyny Zaćwilichowskiej (1924 - 1969) (Prz. zool., 16, 1, 1972), Michała Siedleckiego (1873 - 1940) (Polska, 8, 276, 1977; Tygod. Powsz., 34, 8, 1980), Marii z Baranowskich Dohrnowej (1856 - 1918) (Prz. zool., 22, 4, 1978).

Nazwy taksonów upamiętniające nazwisko Profesora. *Bucculacus kaweckii* Boczek (Acarologia, 3, 1961) oraz rodzaj *Kaweckia* Kotęja i Żak-Ogaza (Acta zool. cracov., 25, 1981).

Żonie Profesora, dr med. Zofii Kwiatkowskiej-Kaweckiej, składam uprzejme podziękowanie za udostępnienie mi wielu dokumentów wykorzystanych w niniejszym opracowaniu.

Halina Komosińska